

Следовательно, если говорить о спорте и о здоровом образе жизни, следует стремиться к такому положению дел, когда объемы понятий «спорт» и «здоровый образ жизни» находились бы в отношении подчинения, где объем понятие «здоровый образ жизни» полностью включал бы в себя объем понятия «образ жизни человека, занимающегося спортом». Пока же объемы данных понятий находятся в отношении пересечения.

Если рассматривать здоровье человека в качестве морального императива современности, полагать его базовой ценностью, то нельзя забывать, что занятия спортом в таком случае должно играть инструментальную, вспомогательную роль. Профессиональное же занятие спортом, зачастую наделяет здоровье инструментальным значением. В этом случае в погоне за победой можно им и пожертвовать, чаще всего неосознанно.

Вывод. Соревновательный момент должен выступать как стимул к самосовершенствованию, а не как стремление к победе любой ценой. И в этом отношении необходимо стремиться к симбиозу восточной и западной культур, где будут соединены сильные стороны каждой: активный образ жизни западной культуры и углубленное самопознание своих внутренних сил, с одновременным использованием методик контроля эмоций, свойственное восточной культуре.

ПОЧАТОК ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ХАРКОВСЬКИХ ВИШАХ

Журило А. Г.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Україна, м. Харків, zhurilo.alla@ukr.net*

Анотація. Дослідження спрямоване на уточнення дати початку викладання фізичної культури.

Ключові слова: історія фізичного виховання, Вильгальм, студенти, ХТІ, гімнастика.

Вступ. ХХ сторіччя було для Харкова століттям освіти і становлення кількох вищих навчальних закладів. В першу чергу, це Імператорський харківський університет, відкритий у 1804 р. видатним просвітителем Василем Каразіним, Харківський ветеринарний інститут (1873 р.), Харківський технологічний інститут імператора Олександра III (1885), Харківське Комерційне училище імператора Олександра III (1893). Навчальні плани того часу передбачали навчання різних дисциплін: математики та астрономії, іноземних мов та ембріології, фізики та хімії, а ще багатьох інших наук. На жаль, серед предметів, що викладались, не було фізичного виховання.

Мета дослідження. Визначити хронологічні межі появи фізичного виховання, як навчального предмета у ВНЗ Харкова, увіковічити пам'ять перших викладачів нового предмета, уточнити різні обставини цієї події.

Результати дослідження та їх обговорення. У ВНЗ дореволюційного Харкова навчалися виключно молоді люди. Представники різних конфесій і уродженці різних губерній. Здавалося б, відносно нескладно долучити їх до спорту і гімнастики. Тим більше, що в цей же хронологічний період широке поширення в Європі (і в Російській Імперії) отримала Сокольська гімнастика. На жаль, ні в одному виші Харкова фізична культура не стала навчальним предметом, обов'язковим для вивчення. Фізична культура вивчалася тільки у військових навчальних закладах. На противагу цьому, відомий військовий дипломат О. О. Ігнат'єв, згадуючи своє навчання в Київському кадетському корпусі, вказував, що навіть каток взимку залити для кадетів було проблемою.

Проте, елементи гімнастики мали найважливіше значення в житті молодих людей того часу. В першу чергу, у вигляді вміння танцювати. Для офіцера невміння танцювати було вироком. Якщо невміння командувати, або точно стріляти можна було якось приховувати, то невміння танцювати ставило хрест на кар'єрі такого офіцера. Практично, те ж можна сказати і про студентів цивільних вишів. Справа в тому, що молодому чоловіку було набагато складніше познайомитися з дівчиною, ніж сьогодні. Знайомства на вулиці, або по телефону виключалися. Це вважалося непристойним. Варіантів знайомства було небагато: бути вхожим в будинок, де жила дівчина (наприклад, вчитися разом з її старшим братом), або познайомитися на балу.

Керівництво ХТІ розуміло важливість балів і танців і влаштовувало щорічно 4–5 балів в актовій залі Інституту (другий поверх Креслярського корпусу, нинішнього Ректорського). Але потрапити туди було не просто. Заздалегідь складалися списки дівчат, яких студенти бажали бачити на балу. Списки інспектор студентів таємним листуванням відправляв місцевому поліцейському начальству. І, тільки після підтвердження від поліції, що за дівчиною не числиться поганих вчинків, її могли запросити на бал. (Директор Інституту опікував своїх студентів і не бажав мати проблем з революціонерками, дамами сумнівної поведінки або низького походження. У будинку майбутнього інженера повинен був бути надійний тил!)

Після отримання дозволу, студенту видавалося запрошення для дами, яке слід було пред'явити батькам дівчини. У призначений день студент супроводжував дівчину до місця балу, розважав і проводжав додому. (Дуже любили ці дні вихідні — біля воріт інституту на Каплунівській вулиці (нині — Мистецтв) їх у дні балів було чимало. Незважаючи на обмеженість коштів, студенти грошей на вихідні у ці дні не шкодували. Проводити дівчину додому — був борг честі. Через пару років з'являлося прохання на ім'я директора за дозволом побратися. Цікаво, що навіть професори, які мають високі чини, точно так само писали аналогічні прохання директору. Але, швидше за все, це було даниною традиції або запрошенням на весілля. Були випадки, коли професори ХТІ мали чин Дійсного статського радника (еквівалент армійському генерал-майору), а директор був Статським радником (чин вище армійського полковника, але нижче генерал-майора). Вінчалися студенти або за місцем проживання своїх батьків, або в інститутській Церкві на вул. Каплунівській. Священик о. Василь Миколайович Добровольський проводив обряди одруження і хрещення, а іноді і відспівування для всіх інститутських мешканців від двірника до директора.

Дівчата мали прихильність до студентів-технологів, у порівнянні зі студентами інших вишів міста. Інженер в промисловості отримував досить непогану платню

вже з першої інженерної посади. Його дохід був вище і зростав з часом більше, ніж у випускників університету — лікаря, вчителя, юриста, ветеринара. А зростання по службі дозволяло з часом купувати нерухомість, отримати звання Почесного громадянина або дворянство. Спочатку — особисте, а потім, і потомствене. Залишалася справа за малим — навчити студентів ХТІ танцям і політесу. Адже, майже 60 % їх не були дворянами.

Питання було остаточно вирішене в лютому 1911 р., коли в ХТІ поступив на службу Микола Федорович Вильгальм. Незважаючи на те, що він надходив на посаду помічника інспектора студентів, саме з цим видатним фізкультурником пов'язане становлення викладання фізичної культури в Харкові. Син обрусілого прусського підданого і російської дворянки, Микола Федорович був кваліфікованим тренером з різних видів спорту. В першу чергу, з гімнастики, важкої атлетики, боротьби і фехтування. За плечима у нього були курси Берлінського гімнастичного товариства, що давали право викладання гімнастики. Це і дозволило йому викладати гімнастику, важку атлетику і боротьбу в Харківському гімнастичному товаристві і в спортивному товаристві «Сокіл» (1893–1917 рр.), а також на курсах по підготовці викладачів гімнастики для середніх навчальних закладів Харківського навчального округу (1912–17 рр.) і в Харківській 1-ї чоловічої гімназії (1914–1916 рр.). Паралельно — він помічник класних наставників Харківського 1-го реального училища та видатний популяризатор фізичної культури в Росії. Про його успіхи на терені фізичної культури відзначає директор 1-го реального училища В. Студенцов у листі до професора П. М. Мухачова.

Паралельно з роботою в ХТІ Вильгальм керує секціями фізичної культури. Нерідко, за рахунок власної відпустки. У 1912 р. він отримує подяку царя за свою діяльність, на додаток до орденів Святого Станіслава 3 ступеня, Святої Анни 3 ступеня і звання колезького радника. Сім'я Вильгальмів отримує службове житло на території ХТІ. У 1913 році він був учасником зльоту гімнастів Харківського навчального округу, на якому імператор Микола II удостоїв його звання «Гимназіарх всієї Русі». Миколу Федоровича неодноразово залучають до проведення заходів фізкультурного спрямування, наприклад, прийому нормативів для вступу на гімнастичні курси.

У 1911 році Вильгальм організував у Харкові важкоатлетичний гурток, в якому виховав за участю Миколи Лукіна — чемпіона Росії 1903 року з важкої атлетики та срібного призера 1913 року — Віктора Соловйова — срібного призера чемпіонату Росії та чимало інших атлетів. В. Соловйов подальше закінчив ХТІ.

Тимчасовий уряд скасовує посаду інспектора студентів і Микола Федорович стає наглядачем будівель Інституту (1919–1920 рр.), рік працює поза ХТІ, а потім стає керівником секції фізичного розвитку інституту (1921–25 рр.). Краще нього ніхто з цією задачею не впорався б. У 1935 р. після важкої хвороби М. В. Вильгальм пішов з життя.

Обґрунтовано, що першим дипломованим викладачем фізичної культури в Харкові був Микола Федорович Вильгальм. Крім викладання він був талановитим тренером, що підтверджено успіхами його учнів.

Висновки. Таким чином, викладання фізичної культури в харківських ВНЗ розпочалося майже 100 років тому, задовго до організації кафедр фізичного виховання.